

Papiamentu in Perspektief

Een kritische analyse van het
rapport *Nederlands op z'n BESt*

Richt Sterk & Cor van der Meer
januari en februari 2016

Papiamentu in Perspektief

Een kritische analyse van het rapport
Nederlands op z'n BEST

Richt Sterk & Cor van der Meer

In opdracht van:

provinsje fryslân
provincie fryslân

Inhoud

1. Achtergrond.....	3
2. Taalsituatie Bonaire.....	5
3. Uitgangspunten en aanbevelingen advies Taalunie.....	6
3.1. Uitgangspunten Taalunie.....	6
3.2. Aanbevelingen Taalunie.....	7
4. Externe kritiek op het advies van de Taalunie.....	8
4.1. Kritiek vanuit SPLIKA en Sedney Marten, bestuurslid Akademia Papiamentu.....	9
4.2. Kritiek expertgroepen Papiamentu en Nederlands.....	10
4.3. Aanbevelingen vanuit de expertgroepen.....	11
5. Drietaling onderwijssysteem.....	13
6. Conclusies en verder onderzoek.....	14
7. Referenties.....	16

1. Achtergrond

Sinds oktober 2010 maken de Caribische eilanden Bonaire, St. Eustatius en Saba als bijzondere gemeenten deel uit van Nederland. Daarmee is de Nederlandse minister van OCW verantwoordelijk voor het onderwijsbeleid op de eilanden. Nederlandse onderwijswet- en regelgeving is van toepassing. Begin 2011 is de Onderwijsagenda voor Caribisch Nederland vastgesteld. Daarin spraken alle betrokken partijen af om in 2016 de basiskwaliteit van het Onderwijs in Caribisch Nederland op orde te hebben.¹ Dat betekent dat de scholen de voorwaarden voor de inrichting van het onderwijsproces op voldoende niveau hebben. De Inspectie van het Onderwijs rapporteert over de voortgang hieromtrent.

In maart 2014 bracht de Inspectie van het Onderwijs een derde thema-rapportage uit genaamd "Onderwijsverbetering in Caribisch Nederland: het onderwijs op Bonaire, Sint Eustatius en Saba". De Inspectie van het Onderwijs formuleerde een aantal knelpunten die er zijn om te voldoen aan die basiskwaliteit. Eén van die knelpunten is de taalsituatie: "Op Bonaire spreekt de meerderheid thuis Papiamentu of Spaans. Het lesmateriaal, de instructie en de examinering zijn echter in het Nederlands."² Het Nederlands is officieel de instructietaal van het onderwijs, maar de Inspectie noemt dat docenten nogal eens overschakelen op Papiamentu of Engels. De Inspectie noemt dit 'twijfelachtig' omdat het onderwijsmateriaal en de examens wel in het Nederlands is (p.33). Daarnaast beheersen de Europees Nederlandse docenten het Papiamentu niet allemaal even goed. Het 'taalprobleem' in het Caribisch gebied verschilt met die van allochtone leerlingen in Nederland omdat het contact met de Nederlandse taal buiten school op Bonaire ook veel minder is.³

In een brief aan de Tweede Kamer over dit rapport schrijft de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap dat "Ik de Nederlandse Taalunie gevraagd heb mij te adviseren over wat er, in aanvulling op de reeds genomen maatregelen, verder nodig of wenselijk is om te komen tot een passend aanbod van Nederlands als vreemde taal in Caribisch Nederland".⁴

Op 11 maart 2014 kwam de adviesvraag van de Staatssecretaris binnen bij de Taalunie. De vraagstelling van de Staatssecretaris is volgens de Taalunie als volgt:

1. De vraag hoe om te gaan met het referentiekader voor de Nederlandse taal en rekenen in Caribisch Nederland, rekening houdende met het feit dat het Nederlands daar een vreemde taal is;
2. Wat, gelet op de reeds door OCW genomen maatregelen, verder nodig is om te komen tot een passend aanbod van Nederlands als Vreemde Taal in Caribisch Nederland.⁵

Het moge duidelijk zijn dat de vraagstelling betreft hoe er omgegaan moet worden met de Nederlandse taal en niet met de meertalige situatie. Dit is van belang voor de uiteindelijke uitkomsten van het advies. De vraag of er voor een anderstalig traject moet worden gekozen, bijvoorbeeld Engels of Spaans, wordt niet aan de orde gesteld. Deze suggestie werd nog gedaan door Van Laar, kamerlid van de PvdA, in een algemeen overleg met de Staatssecretaris.⁶ Als reden dat er voor Nederlands wordt gekozen, noemt de Taalunie dat het Nederlands sinds tientallen jaren de

¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 31 568, nr. 137

² Inspectie van het Onderwijs, *Onderwijsverbetering in Caribisch Nederland*, 2014. p. 33

³ Idem.

⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 31 568, nr. 137

⁵ Taalunie, *Nederland op z'n BEST*, december 2014. p. 8

⁶ Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 31 568, nr. 146

onderwijstaal is geweest in de bovenbouw van het PO en in min of meer het gehele VO en het daarom voor de hand ligt om dit te handhaven, dan wel uit te breiden.⁷ Op St. Eustatius en Saba is besloten dat Engels de instructietaal wordt en Nederlands als sterke vreemde taal wordt ingevoerd.

In december 2014 brengt de Taalunie haar advies uit. De Staatssecretaris neemt de aanbevelingen van het rapport over: “ik verwelkom het advies en deel de conclusies. Het biedt naar mijn mening een gedegen basis voor de aanpak van de problemen die samenhangen met de positie van het Nederlands in en rond het onderwijs.”⁸

Het advies van de Taalunie bracht veel kritiek teweeg. Belangenverenigingen zijn bang dat met het invoeren van het advies van de Taalunie, namelijk o.a. dat basisschoolleerlingen al vanaf groep 1 les moeten krijgen in het Nederlands, de moedertaal – Papiaments – uit de scholen verdrijft.⁹ Verder zou het Papiaments als ‘inferieur’ beschouwd worden.¹⁰

Niet alleen vanuit de samenleving en de politiek kwam kritiek. Ook vanuit experts werd er nodig gediscussieerd over de uitkomsten van het rapport. Ten behoeve van de uitvoering van het advies van de Taalunie, stelde de Staatssecretaris twee expertgroepen in: één voor het Nederlands en één voor het Papiaments. Uit het rapport van deze expertgroepen wordt ook duidelijk dat het advies van de Taalunie onderwerp is voor hevige discussie. De twee expertgroepen zitten soms wel op één lijn, maar op andere punten bestaat nog discussie. Het heeft derhalve ook niet geleid tot een gezamenlijk rapport van de bevindingen en een plan van aanpak.¹¹

In september 2015 kwamen drie bestuursleden van de Akademia Papiamentu naar Fryslân, waaronder een bezoek aan een drietalige basisschool. Naar aanleiding daarvan bracht eind 2015 gedeputeerde Benito Dirksz van Bonaire een bezoek aan de gedeputeerde van taal en cultuur, Sietske Poepjes. Friesland voelt betrokkenheid bij de situatie van het Papiaments, dat net als het Fries een minderheidstaal is. De gedeputeerde belooft het advies van de Taalunie te gaan bestuderen en dan haar reactie te geven.¹²

Naar aanleiding van het bezoek van de Bonairiaanse delegatie vraagt de Provincie Fryslân Mercator/de Fryske Akademy om de volgende werkzaamheden uit te voeren¹³:

- Een degelijke bestudering van het rapport van de Taalunie;
- Het lezen van de stukken die daarmee annex zijn;
- Bestudering van de opdracht van de Nederlandse overheid richting de Taalunie;
- Indien noodzakelijk een interview met inhoudsdeskundigen;
- Maken van aanbevelingen die voortkomen uit de analyse.

Daarnaast zou een en ander gezegd moeten worden over de kansen van het Papiaments in een model voor meertalig onderwijs op Bonaire.

In januari 2016 is Mercator/Fryske Akademy begonnen met het uitvoeren van deze analyse.

⁷ Taalunie, *Nederland op z'n BEST*, december 2014. p. 21

⁸ Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 31 568, nr. 147

⁹ <http://www.bonaire.nu/2015/06/19/verenigingen-papiaments-boos-over-taalunie-advies/> geraadpleegd 20 januari 2016

¹⁰ Idem.

¹¹ Bevindingen quick scan Expertgroepen Papiamentu en Nederlands, oktober 2015.

¹² <http://antilliaansdagblad.com/index.php/nieuws-menu/bonaire/12594-friesland-en-bonaire-samen-voor-papiaments> geraadpleegd 20 januari 2016

¹³ Provincie Fryslân, *Opdrachtferliening analyse rapport ‘Nederland op z'n BEST’ fan de Taalunie*. 12 januari 2016

2. Taalsituatie Bonaire

Bonaire heeft 18.905 inwoners. Ter vergelijking: de Friese stad Harlingen heeft 15.790 inwoners. Het Papiaments is een zelfstandige creoolse taal met voornamelijk invloeden uit het Spaans en het Portugees. Daarnaast is er veel invloed van het Nederlands, Engels, Frans, alsmede Indiaanse en West-Afrikaanse talen.

Voor 64% van de inwoners is het Papiaments de eerste taal. Het Nederlands is voor 15% van de inwoners de eerste taal. De overige percentages komen voor rekening van Spaans (15%) en het Engels (5%).¹⁴ Er is niet doorgevraagd hoeveel mensen op het eiland de Papiamentse taal beheersen. Naar verwachting ligt dat hoger dan 64%.

In 2015 is een onderzoek naar de geletterdheid op Bonaire uitgevoerd. Dit rapport bevat zeer bruikbare gegevens voor de analyse van het rapport van de Taalunie, omdat het goed de taalsituatie van het eiland weergeeft en de grote rol die het Papiaments speelt.

Van de kinderen in de leeftijdsgroep van 0-4 jaar waarvan één van beide ouders op Bonaire is geboren, wordt 38.6% in het Papiaments opgevoed en 22.7% in het Papiamentu en het Nederlands. Bijna ieder kind komt in de eerste levensjaren al in contact met het Papiamentu en andere talen. 59.2% groeit meertalig op en bijna 40% in één taal.¹⁵

Wat betreft de voorschoolse voorzieningen, zijn er instellingen die zowel leidsters hebben die Papiaments en Nederlands spreken. Op 43.1% van de instellingen wordt door de leidsters het meest Papiamentu gesproken en hetzelfde percentage is dat Papiamentu en Nederlands (tweetalig). Er zijn ook Nederlandse voorschoolse voorzieningen. Ouders kunnen dus kiezen voor tweetalige opvang of eentalige Papiamentse of Nederlandstalige opvang.

In de leeftijdscategorie van 9 tot 18 jaar is de thuistaal voor leerlingen voor 31.3% Papiamentu en voor 55.5% is het Papiamentu één van de talen die thuis wordt gesproken. Voor slechts 3.3% is het Nederlands de enige thuistaal.

De taal die op school het meest wordt gesproken is Papiamentu (49.7%) gevolgd door Nederlands (39.7%). Buiten school wordt vooral het Papiamentu gesproken (74.2%).¹⁶

In de leeftijdscategorie 18 tot 65 jaar heeft 78 % van de ondervraagden betaald werk. 48.9% geeft aan dat op het werk het meest Papiaments wordt gesproken tegen 22.9% Nederlands.

Uit bovenstaande blijkt dus dat in het dagelijks leven op Bonaire het Papiaments een grote rol speelt, meer dan het Nederlands.

¹⁴ Centraal Bureau voor de Statistiek, *trends in the Caribbean Netherlands 2015*

¹⁵ Stichting lezen en schrijven Bonaire, *onderzoek geletterdheid op Bonaire 2015*. p. 7.

¹⁶ Idem.

3. Uitgangspunten en aanbevelingen advies Taalunie

Zoals in hoofdstuk 1 geschetst, is het ministerie van OCW sinds oktober 2010 verantwoordelijk voor het onderwijs op de BES-eilanden. Afgesproken tussen OCW en het eilandbestuur is dat in 2016 de basiskwaliteit van het onderwijs op orde moet zijn.

3.1. Uitgangspunten Taalunie

De uitgangspunten van het onderzoek van de Taalunie berust op twee pijlers die niet in twijfel getrokken worden.

1. Het algemene onderwijs op de BES-eilanden moet beter, op dit moment is het onderwijs onder het basisoniveau wat door de Inspectie van het Onderwijs is vastgesteld;
2. De kwaliteit van het Nederlands van leerlingen moet verbeterd worden. De reden die de Taalunie daarvoor noemt is dat het onderwijs beter moet aansluiten bij vervolgoopleidingen in Nederland. De Taalunie noemt het Nederlands de *'toegangspoort naar kennis'* of zoals in het rapport van de Taalunie wordt verwoord: "Voor Bonaire geldt dat het Nederlands in het onderwijs nog een andere functie vervult: het Nederlands is daar naast vak ook het medium om onderwijs te kunnen volgen. Een goede beheersing van het Nederlands moet derhalve gezien worden als een basisvoorwaarde om succesvol te zijn in het onderwijs.¹⁷ Vanaf groep 5 is het onderwijs geheel in het Nederlands. Nederlands is ook de taal waarin de examens worden afgenomen." Leraren moeten beter onderwijs kunnen geven in het Nederlands en leerlingen moeten beter Nederlands kunnen. Het Nederlandse taalcontact moet zowel binnen- als buiten de school uitgebreid worden.

Het is overigens niet zo dat er geen aandacht of waarde wordt toegekend aan het Papiaments, de moedertaal van de meeste inwoners van Bonaire. Op diverse plaatsen in het rapport wordt genoemd dat Papiaments van waarde is en ook in het onderwijs een goede plaats moet hebben. Bijvoorbeeld in de onderstaande passages:

"Met de verhoging van het Nederlandse taalaanbod moet niet de indruk gewekt worden dat het Papiaments op een zijspoor gezet wordt. Integendeel, met de vaststelling dat er een functieverval is, moet uitgezocht worden hoe de functie van identiteitsontwikkeling gestalte kan krijgen." (p. 26)."

En:

"Er moet nog onderzocht worden welke rol het onderwijs moet vervullen bij de ontwikkeling van het Bonairiaanse kind" (p.4). Ook wordt er genoemd "dat de status van de taal niet moet worden afgemeten aan de tijd die eraan wordt besteed op school (p.4)."

In het advies van de Taalunie wordt een functiescheiding aangebracht tussen het Papiaments en het Nederlands. Er wordt genoemd dat "beide talen in gelijke mate belangrijk zijn voor een evenwichtige ontwikkeling van het Bonairiaanse kind". Het Nederlands fungeert echter meer om een goede aansluiting te vinden bij het (vervolg)onderwijs en het Papiaments is van "groot belang voor ontwikkeling van de eigen identiteit in sociaal-cultureel en maatschappelijk opzicht".¹⁸ Dit is tegen

¹⁷ Taalunie, *Nederland op z'n BEST*, december 2014. p. 9.

¹⁸ Idem, p. 20

het zere been van de politiek en instanties op Bonaire. In het hoofdstuk 4 wordt daar verder op ingegaan.

Zoals hierboven genoemd, wordt het Nederlands als noodzaak genoemd voor het volgen van vervolgonderwijs. Slechts een klein aantal studenten doet echter een vervolgonderwijs in Nederland. In het studiejaar 2015/2016 kozen 48 studenten van de in totaal 160 voor een vervolgonderwijs in Nederland. Dit is niet een heel groot getal. Daarnaast is het zo dat veel vervolgonderwijs in Nederland (HBO en WO) het Engels als voertaal en instructietaal gebruiken. Het overgrote deel blijft op Bonaire, namelijk 63 leerlingen in het schooljaar 2015/2016. Nog eens 38 studenten kiezen voor een vervolgonderwijs in de regio.¹⁹ In de regio is het Papiaments de belangrijkste taal. De vraag die hierbij naar voren komt is: Welk probleem wordt opgelost als er meer Nederlands wordt gegeven in het onderwijs? Op deze vraag wordt geen antwoord gegeven in het advies van de Taalunie.

Een vraag die wel in het advies van de Taalunie wordt gesteld, is of het gehele onderwijsprogramma moet worden afgestemd op die groep die voor een vervolgonderwijs in het Nederlands kiest of dat er eerder moet worden gezocht naar specifieke begeleiding voor deze leerlingen. Dat zou dan ook het geval kunnen zijn voor diegenen die een vervolgonderwijs in het Spaans of Engels doen (p.15). De vraag wordt wel gesteld, maar niet beantwoord. Uiteindelijk lijkt de Taalunie toch aan te sluiten bij het uitgangspunt 2 dat leerlingen het Nederlands beter moeten beheersen.

3.2. Aanbevelingen Taalunie

De Taalunie noemt in haar advies een paar aanbevelingen. In relatie tot taal in het onderwijs zijn onderstaande punten de belangrijkste om hier te noemen:

1. De Taalunie adviseert om vanaf groep 1 (bij voorkeur al in het VVE) in te zetten op zo veel mogelijk kwalitatief en passend taalaanbod Nederlands bij alle onderwijsactiviteiten, waardoor het meest recht wordt gedaan aan de rol van het Nederlands in/voor het onderwijs en de ontwikkeling van de kinderen. Ook buiten school moet er meer taalcontact in het Nederlands gaan plaatsvinden.
2. Het Nederlandse taalaanbod op school zou naar 90% van de schooldag moeten.
3. Het taalbeleid van de scholen op Bonaire zou meer rekening moeten gaan houden met de verschillende rollen van het Papiaments en het Nederlands en zou voldoende waarborgen voor het bereiken van de onderwijsdoelstellingen moeten bieden. De twee talen hebben verschillende rollen aldus de Taalunie. Nederlands is voor kennisontwikkeling en Papiaments is belangrijk voor de identiteitsontwikkeling en fungeert meer als maatschappijtaal.
4. Het Nederlandse referentiekader voor Taal en rekenen kan ingevoerd worden. Er moet wel rekening mee gehouden worden bij de implementatie dat het Nederlands een vreemde taal is. Bij aanpassing van de Nederlandse tussendoelen en referentieniveaus aan de specifieke onderwijscontexten en –praktijken van elk eiland in Caribisch Nederland met gebruikmaking van de niveaus van het Europees Referentiekader.

Vooraf op deze vier aanbevelingen is veel kritiek gekomen vanuit Bonaire. Hieronder wordt daar verder op ingegaan.

¹⁹ Afdeling studiefinanciering, Rijksdienst Caribisch Nederland, via Sedney Marten.

4. Externe kritiek op het advies van de Taalunie

Uit diverse hoeken is kritiek gekomen op het advies van de Taalunie. Deze kritiek valt niet los te zien van de algehele transitie naar bijzondere Nederlandse gemeente van Bonaire sinds oktober 2010. Het algehele gevoel van de inwoners is namelijk dat ze te maken hebben gekregen met een hogere regel- en belastingdruk.²⁰ Het leven is er tevens fors duurder geworden en het welvaartsniveau is gedaald.²¹ Inwoners ervaren de Nederlandse regeldruk als imperialistisch. Er zijn veel ‘makamba’s’ (Papiaments voor Hollander) op het eiland komen wonen die de oorspronkelijke bewoners wel ‘even zullen vertellen hoe het moet’. Hieronder vallen ook de nieuwe ambtenaren vanuit Nederland. Veel nieuwkomers willen geen Papiaments leren, de eerste taal van Bonaire. Nederlanders noemen soms het argument dat we nu ‘toch in Nederland zijn’. Ook dat zet kwaad bloed. De kritiek op het rapport van de Taalunie moet ook in dat licht worden gezien.

Gezien het feit dat de Taalunie gevraagd is om advies uit te brengen over het Nederlands en ook met die bril heeft gekeken, is het een onderbouwd advies geworden. De Taalunie heeft veel ervaring met Nederlands als Vreemde Taal. Dat is echter wat anders dan kennis van meertaligheid in zijn algemeenheid en specifiek hoe om te gaan met meertaligheid in het onderwijs. Met dat laatste moet op Bonaire sterk rekening worden gehouden en het is dus ook niet voldoende om vanuit het perspectief van Nederlands als Vreemde taal te kijken. Het Papiaments is een belangrijke taal op Bonaire – iets wat de Taalunie onderschrijft – en verdient daarom ook aandacht in het onderwijs. Een taal kan niet als belangrijker worden gezien dan een andere taal. Meertaligheid biedt meer voordelen dan alleen het beheersen van meerdere talen die van economisch nut zijn.

Eén van de kritieken is dat er teveel met een Nederlandse bril naar de situatie van Bonaire is gekeken.²² Dat is een logisch gevolg van de vraagstelling van OCW aan de Taalunie, omdat de Taalunie gevraagd is om naar de situatie van het Nederlands te kijken en niet naar de situatie van andere talen, zoals het Papiaments. Daarnaast is de Taalunie een orgaan dat zich specifiek bezighoudt met het beleid voor het Nederlands en niet voor meertaligheid. De Taalunie zou haar bevindingen niet gebaseerd hebben op gedegen onderzoek zoals het geval was op Sint Eustatius, maar op gesprekken met personen en groepen en de bevindingen van een onderzoek in het kader van een duale master NT2.²³

De angst is dat het Papiaments als inferieur wordt beschouwd in het onderwijs omdat er wordt gepleit voor meer Nederlands in het onderwijs, hoewel dit door de Taalunie niet wordt gezegd. Het Papiaments zou weer achtergesteld worden ten opzichte van het Nederlands. Mensen zijn zowel teleurgesteld als verontwaardigd. Het Papiaments is voor de meeste inwoners de moedertaal en bijvoorbeeld ook de taal waarin zaken worden gedaan²⁴.

Om een goed beeld te krijgen van wat de kritiek is, is er met Ruben Severina van SPLIKA (Stimulá Papiamentu Literatura i informashon ribu Kultura di Antianan abou) en Onno Falkena die als vertegenwoordiger van het EBLT op Bonaire is geweest, gesproken. Er heeft mailcontact

²⁰ Commissie evaluatie uitwerking van de nieuwe staatkundige structuur Caribisch Nederland, *Vijf jaar verbonden: Bonaire, Sint Eustatius, Saba en Europees Nederland*. Den Haag, 12 oktober 2015. p. 101

²¹ Commissie evaluatie uitwerking van de nieuwe staatkundige structuur Caribisch Nederland, *Vijf jaar verbonden: Bonaire, Sint Eustatius, Saba en Europees Nederland*. Den Haag, 12 oktober 2015. p. 99

²² <http://www.bonaire.nu/2015/06/19/verenigingen-papiaments-boos-over-taalunie-advies/>

²³ Sedney Marten, e-mail 8 februari 2016

²⁴ <http://caribischnetwork.ntr.nl/2015/09/06/bonaire-heeft-recht-op-onderwijs-in-papiaments/>

plaatsgevonden met een directeur van een basisschool en een lid van de expertgroep Papiaments die tevens bestuurslid is van de Akademia Papiamentu. Hieronder wordt de kritiek uiteengezet.

4.1. Kritiek vanuit SPLIKA en Sedney Marten, bestuurslid Akademia Papiamentu

De heer Severina noemt dat er emotioneel is gereageerd is op het rapport. Op hoofdlijnen heeft Ruben Severina van de organisatie SPLIKA bezwaar tegen onderstaande punten die door de Taalunie worden geadviseerd:

1. Het advies dat 90% van het onderwijs in het Nederlands moet zijn;
2. Het uitgangspunt dat er te weinig materiaal zou zijn in het Papiaments.
3. In het VVE zouden peuters volgens de Taalunie al in aanraking moeten komen met het Nederlands of het zelfs als instructietaal moeten gebruiken.
4. Dat het Papiaments een cultuurtaal zou zijn en dat Nederlands de taal van de ontwikkeling zou zijn.²⁵

Er wordt gedistantieerd van de stelling in het advies van de Taalunie dat er niet voldoende lesmateriaal in het Papiaments beschikbaar zou zijn (p.21). Er is de laatste jaren wel degelijk materiaal in het Papiaments ontwikkeld voor het onderwijs. Bovendien sluit het Nederlandstalige materiaal niet aan bij de belevingswereld van het Bonairiaanse kind. Zo gaat het in boekjes bijvoorbeeld over sneeuw of koude, terwijl het op Bonaire altijd warm is. De volgende uitspraak is ook merkwaardig: “Gezien de kleinschaligheid van de afzetmarkt is de verwachting dat ook in de toekomst het benodigd schriftelijk taalaanbod Papiaments te beperkt zal zijn om nog te kunnen spreken van verantwoord onderwijs. Dit gegeven maakt dat het Papiaments de functie van taal als middel tot kennisontwikkeling eigenlijk niet kan vervullen.” Nog los van het feit dat bovenstaande citaat gebaseerd is op een bron uit 1996 en niet de huidige situatie weerspiegelt, zou een kleine afzetmarkt geen reden moeten zijn om geen lesmateriaal te ontwikkelen voor het Papiaments. Ook voor het Nederlands zou nieuw materiaal moeten worden ontwikkeld om aan te sluiten bij de belevingswereld van het Bonairiaanse kind. Daarnaast heeft ieder kind recht op onderwijs in zijn moedertaal. Goed leermateriaal wat toepasbaar is op de huidige moderne tijd, hoort daarbij. Het is de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van Nederland en Bonaire om dit te faciliteren.

Daarnaast is materiaal niet het enige wat van belang is. Het is de leraar die het onderwijs geeft en niet de methode. Kwalitatief goed opgeleide en functionerende leraren zijn dus minstens zo belangrijk.

Sedney Marten, bestuurslid van de Akademia Papiamentu, vindt dat er een taalonderzoek nodig is. Wellicht blijkt uit een dergelijk onderzoek dat Bonaire voor een meertalig model (Papiaments, Spaans, Engels en Nederlands) moet gaan.

In het VO zou het Nederlands en Papiaments in ieder geval als gelijkwaardige talen moeten worden behandeld, dus even veel uren. Papiaments zou daarnaast een verplicht examenvak moeten zijn. De wet op het Voortgezet Onderwijs BES zou moeten worden aangepast, met positionering van het Papiaments als verplicht vak. Nu is het Papiaments een keuzevak, zoals een vreemde taal. Het Papiaments zou ook als instructietaal gebruikt moeten worden.²⁶

²⁵ Telefonisch interview Ruben Severina, 25 januari 2016.

²⁶ Sedney Marten, e-mail 8 februari 2016.

4.2. Kritiek expertgroepen Papiamentu en Nederlands

In grote lijnen hebben ook de expertgroepen Papiamentu en Nederlands die in 2015 een quick scan hebben uitgevoerd naar aanleiding van het advies van de Taalunie dezelfde commentaren als Ruben Severina en Sedney Marten.

Beide expertgroepen zijn niet tot een unaniem rapport gekomen omdat er op bepaalde punten teveel discussie bestond om tot overeenstemming te komen.

Hoewel op bepaalde punten geen overeenstemming kon worden bereikt zijn de twee expertgroepen het op bepaalde punten wél eens. Hierin wordt in sommige gevallen afgeweken van adviezen die in het rapport van de Taalunie worden gegeven. Op de volgende punten bestaat overeenstemming tussen de twee expertgroepen:

- Het is van belang om een goede taalvaardigheid te hebben in zowel het Nederlands als het Papiamentu.
 - “Gezien het feit dat het Papiamentu maatschappelijk gezien de belangrijkste taal is, dienen kinderen op Bonaire een voldoende hoog niveau in het Papiamentu te bereiken om actief te kunnen participeren in de sociaal-maatschappelijke communicatie, waaronder die op de arbeidsmarkt. ... Ook een adequaat taalvaardigheidsniveau in het Nederlands moet bereikt worden om actief te kunnen participeren in het onderwijs en de Nederlandstalige examens te kunnen afleggen.”
- Papiamentu in de voorschoolse educatie
 - Beide expertgroepen zijn het erover eens dat stimulering van de taalontwikkeling van peuters in het vve belangrijk is en dat dit in de moedertaal moet gebeuren.
- Er moet geen functiescheiding komen tussen het Papiaments en het Nederlands:
 - “De expertgroepen zijn het erover eens dat de in het Taalunierapport voorgestelde functiescheiding (Papiamentu als ondersteuning voor identiteitsvorming in sociaal-cultureel en maatschappelijk opzicht en Nederlands als toegangspoort naar kennisontwikkeling) en daaruit voortvloeiend verschil in doelstellingen in de onderwijspraktijk niet opportuun is en tegelijkertijd ook het idee van gelijkwaardigheid van de twee talen ondergraaft.”
- Geen 90-10-verdeling
 - “Beide expertgroepen zijn geen voorstander van de door de Taalunie voorgestelde verdeling van het taalaanbod op school in 90% Nederlands en 10% Papiamentu, vanaf groep 1. De expertgroep Papiamentu heeft hiervoor de volgende argumenten: “Binnen een dergelijke verdeling is alfabetisering in het Papiamentu vrijwel onmogelijk en wordt Papiamentu gereduceerd tot een taal die niet echt volwaardig is. Daarnaast zou aanvaarding van het advies in dit opzicht de acceptatie van een beleid betekenen dat met name voor het PO tegenover de huidige situatie staat. Volgens de EP is de eerste taal van kinderen de optimale taal voor alfabetisering en leren in de basisschool en verwerft een kind een vreemde taal beter bij een voldoende ontwikkelde moedertaal”.
- Noodzaak tot vreemdetaalmethode Nederlands
 - Beide expertgroepen willen graag de ontwikkeling van een methode Nederlands als vreemde taal. Dit is ook afwijkend met wat de Taalunie voorstelt.
- Er zou een referentiekader voor het Papiaments moeten komen.

4.3. Aanbevelingen vanuit de expertgroepen

Hoewel er overeenstemming bestaat dat het taalaanbod op scholen niet verdeeld moet worden in 90% Nederlands en 10% Papiamentu vanaf groep 1, is er geen overeenstemming tussen de expertgroepen over hoe het onderwijs er dan wél uit moet zien om tot een verbetering te komen. Er is dus ook verder onderzoek hiernaar nodig om er achter te komen wat de inwoners van Bonaire willen op het gebied van (meertalig) onderwijs.

De expertgroep Papiamentu (EP) stelt voor om een geleidelijke invoer te doen van het Nederlands in het onderwijs, met een meer glijdende schaal. Vanaf groep 5 van het PO is dan 60% van het onderwijs in het Papiaments en 40% in het Nederlands. In groep 8 van het PO wordt 20% van het onderwijs in het Papiaments gegeven en 80% in het Nederlands.

Verder stelt de EP dat er nieuw lesmateriaal ontwikkeld moet worden voor het Papiaments:

- Ontwikkelen van gestructureerd materiaal Papiamentu dat kan worden ingezet bij successieve tweetalige geletterdheid, verbonden aan alfabetisering in het Papiamentu, met overschakeling op het Nederlands in groep 4.
- Ontwikkelen van ondersteunend deel materiaal Papiamentu op verschillende schoolniveaus: werkboeken, woordenboeken, schoolgrammatica's, spelling en stijlboekjes, oefenboeken voor goed taalgebruik, kinder- en jeugdliteratuur.²⁷

Voor het Nederlands zou ook ondersteunend lesmateriaal ontwikkeld moeten worden aldus de Expertgroep Nederlands (EN).

"Methodische ondersteuning voor ontwikkeling van basistaalvaardigheid bij kleuters en, vanaf groep 3 (aansluitend bij het aanvankelijk lezen), een methode t.b.v. spelling, grammatica, woordenschat, spreken, schrijven en begrijpend lezen met als aandachtspunten:

- Aansluiting bij de kennis en belangstelling van Bonairiaanse kinderen;
- Geïntegreerde aanbieding van de verschillende leerlijnen;
- Aansluiting bij inhouden, woorden en teksten van belang voor het zaakvakonderwijs."²⁸

In de quick scan van de twee expertgroepen staan nog meer aanbevelingen die nuttig zijn om verder te bestuderen. Wellicht kan op sommige punten een gemene deler worden gevonden tussen de twee expertgroepen. Het gaat hier om punten zoals het verbeteren van bekwaamheid en bevoegdheid van leerkrachten, lesmaterialen, leesmaterialen, kern- en tussendoelen, referentieniveaus en toetsing en extra ondersteunende interventies zoals het aanstellen van bijvoorbeeld een taalcoördinator. Er zou bijvoorbeeld ook nagedacht kunnen worden over het ontwikkelen van een CITO-toets voor het Papiaments. Ook moet nog onderzocht worden welke rol het Papiaments gaat innemen in het Voortgezet Onderwijs en als het bijvoorbeeld een verplicht examenvak wordt. Het ligt voor de hand dat ook op Bonaire de mogelijkheid tot een doorgaande leerlijn onderzocht wordt.

Overigens is het niet zo dat op Bonaire geen noodzaak wordt gezien om goed Nederlands te leren. Het moet echter niet in een concurrentiestrijd worden waar de ene taal boven de ander wordt geplaatst en waarbij het Papiaments geen plaats meer heeft in het onderwijs. Beide groepen moeten tot hun recht kunnen komen. Zoals het wordt gezegd door de expertgroep Nederlands (p.12): *"De uitdaging voor Bonaire is een curriculum waarin beide talen hun eigen plek innemen in het onderwijs en elkaar zodoende kunnen versterken in plaats van te verdrukken. Het streven is een zodanige balans in de totaliteit van het onderwijsaanbod aan te brengen, dat kinderen een brede kennis van de*

²⁷ Bevindingen quick scan Expertgroepen Papiamentu en Nederlands, oktober 2015. p. 9.

²⁸ idem

wereld ontwikkelen en zich in beide talen kunnen bedienen van cognitieve taalfuncties en daarover zowel mondeling als schriftelijk kunnen communiceren.” Daarnaast moet er rekening worden gehouden met het niveauverschil wat er heerst.²⁹

²⁹ Interview met Onno Falkena, 25 januari 2016

5. Drietaling onderwijssysteem

Vanuit Bonaire is er ook interesse in het drietalige onderwijssysteem in Fryslân waar drie talen worden onderwezen vanaf het PO: Nederlands, Fries en Engels. In september 2015 heeft er door de Akademia Papiamentu een werkbezoek plaatsgevonden aan een drietalige basisschool in Harkema. De Akademia Papiamentu was enthousiast over deze werkvorm.

Op de drietalige school wordt systematisch onderwijs gegeven in drie talen: Nederlands Fries en Engels. Deze talen worden ook gebruikt als voertaal. Het basismodel verliep volgens de volgende indeling: in de groepen 1 t/m 6: 50% Nederlands en 50% Fries; in de groepen 7 en 8: 40% Nederlands, 40% Fries en 20% Engels. Tegenwoordig wordt er ook wel geëxperimenteerd met andere verdelingen of het eerder invoeren van het Engels. De verdeling verschilt dus per school. Alle drie talen worden in principe gegeven door een 'native speaker'. In Fryslân bestaat sinds kort een drietalige PABO waar docenten worden klaargestoomd om les te kunnen geven op een drietalige basisschool. Het Taalsintrum Frysk, een organisatie die leerkrachten begeleidt bij het vak Fries en meertaligheid, geeft begeleiding aan drietalige scholen en verzorgt hier ook leermiddelen voor. Tevens reiken zij het officiële drietalige certificaat uit. Er wordt nu ook gekeken hoe dit drietalige model voor het PO aan kan sluiten bij het VO als een soort van integrale leerlijn.

Vanuit de ervaringen in Fryslân is het duidelijk dat het leren van de ene taal niet ten koste gaat van het leren van een tweede taal.³⁰ Sterker nog, men boekt een driedubbele winst: leerlingen beheersen het Nederlands op hetzelfde niveau als leerlingen van niet drietalige scholen, het Fries duidelijk beter en ze spreken gemakkelijker Engels dan andere leerlingen.³¹ De positieve ervaringen met meertalig onderwijs in Fryslân, veronderstellen dat onderwijs op Bonaire in het Papiaments niet ten koste hoeft te gaan van het leren van Nederlands. Er zou zelfs nog een derde taal bij kunnen. Voor de hand liggen het Engels of het Spaans. Het is de moeite waard om te onderzoeken hoe het in Fryslân gebruikte drietalige systeem toepasbaar kan zijn op de situatie in Bonaire. Uiteraard vraagt dit ook één en ander van de docenten, maar met goede begeleiding en kennis zou dit geen grote problemen op hoeven te leveren. Fryslân heeft deze kennis en expertise in huis en zou daar een adviserende en/of onderzoekende rol in kunnen spelen.

Een drietalig systeem sluit waarschijnlijk ook het beste aan bij het geleidelijke model van het invoeren van Nederlands wat de Expertgroep Papiaments voor ogen heeft.

³⁰ Klinkenberg, E. & Van der Meer, C. *Drietaling onderwijs in Friesland/Trijetalich ûnderwiis yn Fryslân*. Neerlandia/Nederlands van NU. 2-2014

³¹ Van Ruijven, B. & Ytsma, J. *Trijetalige skoalle yn Fryslân, onderzoek naar de opbrengsten van het drietalige onderwijsmodel in Fryslân*. Fryske Akademy, Ljouwert, 2008.

6. Conclusies en verder onderzoek

Bonaire is een eiland dat een meertalige situatie kent. Er worden namelijk vier hoofdtalen gesproken: Papiaments, Nederlands, Engels en Spaans. Veel regio's in de wereld kennen een dergelijke meertalige situatie. Mercator is het Europese expertisecentrum voor meertaligheid en het leren van talen. Mercator heeft ruime ervaring met minderheidstalen in Europa en meer specifiek, minderheidstalen in het onderwijs. Vanuit Fryslân is de meertalige situatie vanuit dichtbij bekend. In deze tweetalige provincie ondervindt men namelijk dagelijks de meertalige werkelijkheid.

Hierboven is uitgebreid beschreven wat de kritiek vanuit Bonaire is op het advies van de Taalunie. Mercator/Fryske Akademy heeft het advies van de Taalunie uitgebreid bestudeerd. Het is een goed onderbouwd advies, maar er is duidelijk vanuit de positie van het Nederlands gekeken. Dit ligt voor de hand, omdat dit ook de vraag was van de Staatssecretaris van Onderwijs aan de Taalunie.

Het is duidelijk dat de onderwijssituatie op Bonaire om een ander perspectief vraagt, namelijk die van meertaligheid. Fryslân heeft een uitgebreide ervaring met drietalig onderwijs en er is bewezen dat kinderen prima twee of meer talen naast elkaar kunnen leren zonder dat de ene taal ten koste gaat van de andere taal. Dit blijkt ook uit de ervaringen van andere meertalige regio's waar Mercator contact mee heeft en uit wetenschappelijk onderzoek op dit gebied.

De gelijkwaardigheid van talen en sprekers van talen is één van de grondbeginselen van het Europees Handvest van Regionale- en Minderheidstalen alsmede het Kaderverdrag inzake de Bescherming van Nationale Minderheden. Ook de Europese Unie heeft deze gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging van talen hoog in het vaandel staan. Het is belangrijk dat de ene taal niet boven de andere wordt gesteld. Op Bonaire is dat niet anders. Zowel het Papiaments, Nederlands, Engels en Spaans of welke taal dan ook, hoort in aanzien gelijk te zijn. Verder onderzoek is nodig en zou kunnen aantonen dat leerlingen meer baat hebben bij het leren van een andere taal/talen dan bijvoorbeeld het Nederlands. Het onderwijs op Bonaire zou de lokale normen, waarden, taal, cultuur en geschiedenis moeten reflecteren. Met het advies van de Taalunie wordt daaraan voorbij gegaan. Respect voor de lokale taal en cultuur zijn de basis ingrediënten voor het respecteren van elkaars identiteit.

Mercator/Fryske Akademy vindt dat in het advies van de Taalunie veel aanbevelingen voor verder onderzoek staan, die in overweging moeten worden genomen. Daarnaast hebben de expertgroepen Papiamentu en Nederlands het advies van de Taalunie kritisch geanalyseerd en ook aanbevelingen gedaan. Ook deze aanbevelingen zouden goed bekeken en meegewogen moeten worden. Al met al staat de ontwikkeling van een schoolsysteem met een gelijkwaardige positie van Nederlands, Papiaments en mogelijk een derde (of vierde?) taal op Bonaire, nog in de kinderschoenen. Kortom: verder onderzoek is nodig.

Mercator/ Fryske Akademy concludeert het volgende:

- Het is niet aan Mercator of de Fryske Akademy om aan te sluiten bij de kritiek die is geuit door bijvoorbeeld de expertgroepen Nederlands of Papiamentu. Wel is uit onderzoek en de praktijk duidelijk dat het mogelijk is om twee of meerdere talen naast elkaar te leren zonder dat het ten koste gaat van de andere taal. Een verdeling van 90% Nederlands en 10% Papiaments lijkt daarom niet nodig.
- (Kleine) kinderen pikken andere talen snel op, daarom hoeft niet op alle instellingen van het VVE waar nu alleen het Papiaments wordt gesproken, het Nederlands ingevoerd te worden. Ouders die willen dat hun kinderen in aanraking komen met Nederlands in het VVE, kunnen daarvoor kiezen.

- Dat het Papiaments een goede positie krijgt in het onderwijs is juist belangrijk voor de identiteitsontwikkeling van het kind. De uitspraak dat *“zowel het Nederlands als het Papiaments in gelijke mate belangrijk zijn voor een evenwichtige ontwikkeling van het Bonairiaanse kind”* is niet onderbouwd en onjuist. In principe is alleen de moedertaal voldoende voor een evenwichtige ontwikkeling van een kind.
- Er hoeft geen functiescheiding te worden aangebracht tussen de twee talen. Een functieverval is het gevolg van het gebrek aan Papiaments onderwijs, materiaal en methoden.
- Dat de Taalunie adviseert het Nederlandse taalcontact buiten school te vergroten, gaat erg ver en lijkt ook niet wenselijk.
- De Taalunie is een gewaardeerde partij als het gaat om Nederlands als Vreemde Taal. Echter, de situatie op Bonaire vraagt om advies van een partij die ook de nodige expertise heeft op het gebied van meertaligheid in het onderwijs.
- De Taalunie heeft als uitgangspunt dat de kwaliteit van het Nederlands in het onderwijs verbeterd moet worden. Het argument hiervoor is dat het Nederlands noodzakelijk zou zijn voor vervolgonderwijs en kennisontwikkeling. Los van de vraag of dit daadwerkelijk het geval is, moet de vraag worden gesteld of het onderwijs verbeterd wordt door meer Nederlands in te voeren. Welk probleem wordt daarmee opgelost? Moeten er niet juist andere talen in het onderwijs worden gebruikt? Of moeten er wellicht andere aanpassingen worden gedaan? Dit wordt niet duidelijk in het advies van de Taalunie.
- In het advies van de Taalunie wordt genoemd dat er een kleine afzetmarkt is voor leermiddelen in het Papiaments en dat het daarom niet nodig is om deze te ontwikkelen. Het niet voorhanden hebben van voldoende leermaterialen is geen argument om geen onderwijs te geven in het Papiaments. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van zowel Nederland als de eilanden om goed onderwijs en bijpassende leermiddelen aan te bieden in de moedertaal.

Daarnaast zijn er nog een aantal zaken die verder onderzoek behoeven:

- Er moet draagvlakonderzoek worden gedaan naar de behoefte van ouders, leerlingen en docenten. Nu wordt er een advies gepresenteerd waar draagvlak voor moet worden gecreëerd. Dat is een omgekeerde volgorde. Draagvlak van onderop is belangrijk.
- Er moet verder worden onderzocht welke taal de leerling het meest gebruikt in zijn vervolgleven. Hier moet bij worden aangesloten in het onderwijs.
- Er moet onderzocht worden of het de moeite waard is dat die leerlingen die kiezen voor een vervolgonderwijs in Nederland een apart traject zouden kunnen volgen. Het zou ook zo kunnen zijn dat niet Nederlands, maar een andere taal de *‘toegangspoort tot kennis’* is, dit moet worden meegenomen in verder onderzoek. Het feit dat de meeste vervolgonderwijsopleidingen in Nederland in het Engels zijn, moet ook in overweging worden genomen.
- Om bovenstaande vragen beantwoord te krijgen zou er een uitgebreid taalonderzoek moeten worden uitgevoerd.
- In een onafhankelijk taalonderzoek moeten kerncijfers naar boven komen die nu ontbreken. In dit onderzoek kunnen bijvoorbeeld vragen worden gesteld over de taalbeheersing van de bevolking en het gebruik van talen in diverse domeinen.
- Het is belangrijk dat dit taalonderzoek wordt gedaan door de bewoners zelf.
- De uitgebreide mondiale ervaring met drietalig onderwijs zou gebruikt kunnen worden voor het onderwijssysteem op Bonaire. Er zou verder onderzocht kunnen worden hoe bijvoorbeeld het drietalige systeem van Fryslân toepasbaar is op Bonaire en welke talen het beste gebruikt kunnen worden in het onderwijs op Bonaire.

7. Referenties

Rapporten

- Centraal Bureau voor de Statistiek, *trends in the Caribbean Netherlands* 2015.
- Commissie evaluatie uitwerking van de nieuwe staatkundige structuur Caribisch Nederland, *Vijf jaar verbonden: Bonaire, Sint Eustatius, Saba en Europees Nederland*. Den Haag, 12 oktober 2015.
- Expertgroepen Nederlands en Papiaments, *bevindingen quick scan Expertgroepen Papiamentu en Nederlands*. Kralendijk, oktober 2015.
- Inspectie van het Onderwijs, *Onderwijsverbetering in Caribisch Nederland*, 2014.
- Bangma, I., Van der Meer, C., Riemersma, A. (eds) (2011). *Trilingual Primary Education in Europe. Some developments with regard to the provisions of trilingual primary education in minority language communities of the European Union*. Mercator, Leeuwarden/Ljouwert.
- Taalunie, *Nederland op z'n BEST*, december 2014.
- Stichting lezen en schrijven Bonaire, *onderzoek geletterdheid op Bonaire 2015*.
- Van Ruijven, B. & Ytsma, J. *Trijetalige skoalle yn Fryslân, onderzoek naar de opbrengsten van het drietalige onderwijsmodel in Fryslân*. Fryske Akademy, Ljouwert, 2008.

Interviews

- EBLT, Onno Falkena. Interview op 25 januari 2016.
- SPLIKA, Ruben Severina. Telefonisch interview 25 januari 2016.
- Sedney Marten, bestuurslid Akademia Papiamentu. Vragen per e-mail. Geantwoord op 8 februari 2016.

Artikelen

- Klinkenberg, E. & Van der Meer, C. *Drietaling onderwijs in Friesland/Trijetalich ûnderwiis yn Fryslân*. Neerlandia/Nederlands van NU. 2-2014.

Kamerstukken

- Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 31 568, nr. 137.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 31 568, nr. 146.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 31 568, nr. 147.

Internet

- <http://www.bonaire.nu/2015/06/19/verenigingen-papiaments-boos-over-taalunie-advies/>
geraadpleegd 20 januari 2016.
- <http://antilliaansdagblad.com/index.php/nieuws-menu/bonaire/12594-friesland-en-bonaire-samen-voor-papiaments-geraadpleegd>
geraadpleegd 20 januari 2016.
- <http://caribischnetwerk.ntr.nl/2015/09/06/bonaire-heeft-recht-op-onderwijs-in-papiaments/>
geraadpleegd op 25 januari 2016.

Overig

- Provincie Fryslân, Opdrachtferliening analyse rapport 'Nederland op z'n BEST' fan de Taalunie. 12 januari 2016.

In opdracht van:

provinsje fryslân
provincie fryslân

Mercator Europeesk Kennisintrum
foar Meartaligens en Taallearen
p/a Fryske Akademy
Doelestrjitte 8
8911 DX Ljouwert

T: +31 58 2131414
E: mercator@fryske-akademy.nl
W: www.mercator-research.eu
W: www.fryske-akademy.nl